

Hıdırellez, Nevruz ve Mihrican

İbrahim DEMİRCİ

Çocukluğum Konya'da geçti. Hıdırellez kelimesini evin kadınlarından işitmiş olmalıyım. Sanki erkeklerin dünyasında bu kelimeye yer yoktu. 6 Mayıs Hıdırellez günüydü ve sanırım akşamdan kimi kadınlar ve genç kızlar avludaki gül fidanlarının dibine dileklerinin resimlerini çizerler ve gerçekleştireceğini umarlardı. Bu davranış ve beklenti, erkeklerin gözünde bir çeşit batıl inanıştı ama buna karşı çıkıldığını hatırlamıyorum.

Hıdırellez gününün asıl şenlikli kısmı, kuşluktan sonra hava uygunsa kırda, bahçede eğlenmekti. Bu eğlenceye de yalnızca kadınlar ve çocuklar katılırdı. Birkaç aile -şehirden gelen konuk aileler de olurdu- o gün için hazırladıkları yiyecek, börek, tatlı vesaireyi birleştirerek sohbet ederler, çocuklar ve gençler için salıncaklar kurulur, ip atlanır, top oynanır, hoşça vakit geçirilirdi. Ülkemizin çeşitli yörelerinde bu iş için ayrılmış, adına "Hıdırlık" denen, ağaçlarla kaplı tepelerin bulunduğunu sonradan öğrendim.

Hıdırellez kelimesinin Hızır / Hıdır ve İlyas kelimelerinin birleşmesiyle ortaya çıkan Hıdıryılyas'tan geldiğini öğrenmek hiç şaşırtmadı beni. Çünkü "Ellezin kavakları" denen yerin de "İlyas'ın kavakları" olduğunu öğrenmiştim. 6 Mayıs Hızır ve İlyas peygamberlerin buluştuğuna inanılan ve belki bu buluşmanın bereketiyle baharın başladığı gündü. Arapçada "yeşil" (ahdar/hadra) sıfatının "Hızır/Hızır" ile aynı köke bağlı olması da ilginçti.

Duvar takvimlerinin 6 Mayıs yaprağında, 186 gün sürerek 7 Kasımda bitecek olan Hızır günlerinin 1. günü olduğu yazılıydı. 8 Kasımda başlayıp 5 Mayıs'ta sona eren Kasım günleri ise 179 gün sürerdi. Yılın yarıdan çoğuna adını veren Hızır aleyhisselam, gizemli bir kahramandı. *Kur'an*'da öyküsü anlatılan ve davranışlarına Hz. Musa'nın bile akıl erdiremediği o kutlu kişi, darda kalmış nice insanı büyük felaketlerden kurtarmış idi. "Kul sıkışmayınca Hızır yetişmez." atasözü ve "Hızır gibi yetişmek" deyimini onun bu yardımcılık niteliğinin belirtisiydi ve onun yardımlarına ilişkin çeşitli öyküler anlatılırdı. Büyük şairimizin "Yunus Emre bu dünyada iki kişi kalır derler / Meğer Hızır İlyas ola, âb-ı hayat içmiş gibi" sözünden de anlaşıldığı gibi o "dirilik suyu"nu, "bengi su"yu

içmiş idi. Bir başka büyük şairimiz Sezai Karakoç, yirminci yüzyılda “Hızır ile Kırk Saat”i kaleme alarak doğa ile doğa ötesini birleştiren o büyük bilgeyi yeniden hatırlama ve çağırma fırsatını sundu bize.

Farsçada “yeni gün” anlamına gelen “nevruz” benim zihnimde uzun süre sadece İran takviminde yılbaşı ve yine İran etkisiyle bazı divan şairlerinin “nevruziye” denen kasideler yazmalarına vesile olan gün olarak kaldı. 1986 yılında Amasya’da çalışırken bir mart sabahı birtakım insanların -sanırım hemen hepsi kadın, kız, çocuk idi- tepelere doğru tırmandıklarını, tırmanırken def vb. çaldıklarını görünce merak edip sormuştum. Meğer o gün “Mart dokuzu” imiş. 22 Marta denk gelen “Mart dokuzu” ile 21 Martta kutlanan nevruz arasında benzerlik olduğunu düşündüm.

Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra bağımsızlıklarını kazanan Türk cumhuriyetlerinin hemen hepsinde nevruzun resmî bayram olarak kutlandığını ve Ergenekon’dan çıkışla ilişkilendirildiğini öğrendik ve bu bilginin ülkemize de yansıtıldığını ve resmî kutlamalara konu olduğunu gördük. Demek ki, nevruz ilgisinin İran ve Kürt efsanelerini aşan bir boyutu da var.

Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi’nin Endülüs’e ayrılan sayfalarında karşılaştığım bir bilgi, nevruzun Endülüs’te de bilindiğini ve kutlandığını gösteriyor. Harun Reşit döneminde Bağdat’ta yetişen, sonra Endülüs’e göçmek zorunda kalan ve Ziryab adıyla anılan şair ve müzisyen Ali b. Nafi’ye iltifat eden Endülüs emirlerinden II. Abdurrahman, ona sağlayacağı imkânları şöyle dile getirmiş: “Sana aylık ikiyüz dinar verilmesini, seninle birlikte gelen çocukların Abdurrahman, Cafer, Ubeydullah ve Yahya’ya da her ay yirmişer dinar verilmesini, ayrıca her yıl bayramlarda biner dinar, Mihrican ve / Nevruz’da da beşer yüz dinar olmak üzere yılda üç bin dinar ikramiye verilmesini kararlaştırdık. Bundan başka üçte ikisi arpa, üçte biri de buğday olmak üzere üç yüz ölçek hububat, kırk bin dinar değerinde Kurtuba civarında bir evi(n), köy ve bahçeleriyle birlikte size tahsis edilmesini emrettik.”¹

Devletin sanatçıya karşı cömertliğini gösteren bu ifadede ramazan ve kurban bayramlarının nevruzdan ve mihricandan bir kat daha önemli ve değerli tutulduğunu görüyoruz. Günümüz Arapçasında “festival” anlamında kullanılan “mihrican”ın yılın özel bir günü olduğu anlaşılıyor. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*’nin “mihrican” maddesinden öğrendiğimize göre mihrican, “İran’ın sonbahar ekinoksu günlerinde kutlanan ikinci büyük bayramı”dır ve geceyle gündüzün eşit olduğu 21 Eylül gününe denk gelmektedir. Sözcük, ışığın ve gerçeğin tanrısı Mithra (Mihir) adından türetilmiş. İranlı şairler ve edipler arasında, nevruzun mu mihricanın mı daha değerli olduğu hususunda görüş

1 *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, ed. Hakkı Dursun Yıldız, Çağ Y., İstanbul, 1987, C. 4, s. 235-236.

ayrılığı varmış. Selman-ı Farisi'den nakledilen bir sözde nevruz yakuta, mihrican zebercede benzetilmiş. Nevruz ve mihrican kutlamaları, kimi dönemlerde parlamış, kimi dönemlerde sönükleşmiş. Bugünlerde oruç tutanlar da olmuş, oruç tutulmasını sakıncalı görenler de olmuş.

Son peygamber, Medine'ye hicret ettikten sonra Medinelilerin yılda iki kez eğlendiklerini görünce sebebini sormuş. Cahiliye döneminden kalma iki bayram (mihrican ve nevruz) olduğunu öğrenince, kendilerine onlardan daha hayırlı iki bayramın (ramazan ve kurban) verildiğini söylemiş.